



FN

Globalt samarbete för fred, utveckling och mänskliga rättigheter

Bild 1: Introduktion, FN - globalt samarbete

Bild 2: Konferensen på Jalta

FN-tanken föds redan i de allierades kamp mot axelmakterna under andra världskriget, och inte som många tror när kriget var över. Redan 1942 börjar termen United Nations användas för att stärka stridsmoralen på den allierade sidan.

I februari 1945 möttes Winston Churchill, Franklin D Roosevelt och Josef Stalin i Jalta på halvön Krim i Svarta havet. Där enades de bland annat om att kalla sina allierade till en konferens i San Francisco för att anta stadgan till en ny världsorganisation. Redan här grundlades också vetorätten. Tanken med vetorätten var att de fem stormakterna skulle fungera som garantier för att hindra brott mot freden. De fem vetomakterna är Storbritannien, USA, Sovjetunionen, Kina och Frankrike.

I San Francisco samlades representanter från 50 stater mellan den 25 april och 26 juni 1945. En dryg vecka in i konferensen begick Tysklands diktator Adolf Hitler självmord i sin bunker i Berlin och den 7:e (Västeuropa) och 8:nde (fronten mot Ryssland) maj kapitulerade de nazityska styrkorna och freden återkom till Europa. San Francisco-konferensen avslutades med att FN-stadgan skrevs under den 26 juni 1945 och den trädde i kraft den 24 oktober 1945 när 51 stater ratificerat den. Att vi firar FN-dagen den 24 oktober beror helt enkelt på att det är den dag FN-stadgan trädde i kraft.

Bild 3: FN:s grundläggande dokument

FN:s grundläggande dokument kan sägas vara 2 stycken.

FN-stadgan trädde i kraft den 24 oktober 1945.

- Anger ändamål och vilka medel som kan användas för att uppnå dessa.
- Vilka huvudorgan som FN ska bestå av.

- Medlemsstaternas skyldigheter och rättigheter mot varandra.

I FN-stadgan nämns mänskliga rättigheter, men inte vilka dessa är.

I FN:s andra grunddokument, **Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna**, definieras de mänskliga rättigheterna i 30 artiklar. Vi återkommer till dessa senare under presentationen.

FN-stadgan inleds: *Vi, de förenade nationernas folk, beslutna*

- att rädda kommande släktled undan krigets gissel [...],
- att ånyo betyga vår tro på mänskliga rättigheter [...],
- att skapa de villkor, som äro nödvändiga för upprätthållande av rättvisa och aktning för förpliktelser, härrörande ur fördrag och andra källor till den internationella rätten,
- att främja sociala framsteg och bättre levnadsvillkor under större frihet.

Stadgan har i princip två funktioner:

- 1) regler för staters agerande gentemot varandra, därmed ett folkrättsligt instrument/traktat,
- 2) motsvarar stadgarna för en förening, fastställer organisationens ändamål och hur den ska arbeta.

I stadgans artikel 1 fastställs FN:s fyra ändamål:

- upprätthålla fred och säkerhet,
- utveckla vänskapliga förbindelser mellan staterna,
- internationell samverkan vid lösande av internationella problem och
- främja aktning för MR och grundläggande friheter.

Bild 4: FN:s organisation

FN består av sex huvudorgan samt underorgan och fackorgan.

Huvudorganen är generalförsamlingen, säkerhetsrådet, ekonomiska och sociala rådet, sekretariatet, internationella domstolen samt förvaltarskapsrådet.

Underorganen ingår i FN och bildas genom beslut av generalförsamlingen. De arbetar bland annat med ekonomiska, sociala och humanitära frågor, vart och ett med sitt specifika mandat.

Fackorganen är *självständiga* internationella organisationer där länder kan bli medlemmar. De har hand om mellanstatligt samarbete inom bestämda ämnesområden och tar bland annat fram internationella regler och ger rekommendationer. Fackorganen är i regel, liksom FN självt, ett förbund av stater med egna beslutande organ och en församling där alla medlemsstater sitter med. Exempel på frågor: postgång, civilflyg, sjöfart, hälsofrågor.

Huvudorganen – Kort introduktion

Generalförsamlingen

Generalförsamlingen är FN:s centrala huvudorgan och behandlar frågor inom FN:s alla områden både på kort och på lång sikt. I generalförsamlingen är alla FN:s medlemsstater medlemmar, och varje stat har en röst.

Generalförsamlingen behandlar ca 170 frågor varje år. Resolutionerna som generalförsamlingen antar är inte bindande utan enbart rekommendationer till medlemsstaterna. Dessa rekommendationer kan

dock ha stor tyngd eftersom generalförsamlingen representerar nästan alla länder i världen och ger därmed röst åt dessa nationers gemensamma åsikter.

Målet i generalförsamlingen är att uppnå konsensus, men de flesta beslut kan fattas med enkel majoritet, vilket innebär att 50 % av medlemmarna ställer sig bakom beslutet. När det gäller fred och säkerhetsfrågor, nya medlemmar, stadgeändringar och budgetfrågor gäller dock att beslut ska fattas med minst 2/3 majoritet.

Säkerhetsrådet

Säkerhetsrådet är FN:s mäktigaste organ och har huvudansvar att upprätthålla internationell fred och säkerhet. De beslut som fattas i säkerhetsrådet är bindande.

Rådet har 15 medlemmar, varav 5 är de permanenta medlemmarna med vetorätt: Frankrike, Kina, Ryssland, USA och Storbritannien. Övriga 10 medlemmar väljs av generalförsamlingen till mandatperioder om 2 år. Det finns också regler för hur mandaterna ska vara fördelade mellan olika regioner i världen.

Ekonomiska och sociala rådet (ECOSOC)

Ekonomiska och sociala rådet tar hand om ekonomiska, sociala, humanitära och kulturella frågor. Rådet ansvarar för att samordna en av FN:s viktigaste uppgifter, att skapa bättre levnadsvillkor för världens människor.

Ekonomiska och sociala rådet har som uppgift att samordna arbetet i underorgan och fackorgan samt vara ett mellanled mellan dessa och generalförsamlingen. De genomför studier och utredningar och tar fram rapporter och statistik. Ekonomiska och sociala rådet lägger också fram förslag till generalförsamlingen för beslut inom sina frågor. De frågor som behandlas i rådet rör t ex hälsa, lån, handel, välfärd, kommunikationer, industri, utbildning, jordbruk, droger, bostäder, livsmedel, jämställdhet och vetenskap.

Sekretariatet

Sekretariatet är det organ inom FN som assisterar de beslutande organen och förbereder och verkställer beslut. Totalt består FN-systemet runt om i världen av ca 50 000 personer, varav 4 500 finns på sekretariatet i New York. Arbetet på sekretariatet leds av generalsekreteraren.

Internationella domstolen (ICJ)

Den internationella domstolen, International Court of Justice, består av 15 domare som väljs av generalförsamlingen och säkerhetsrådet på 9 år. Domarna väljs utifrån sin juridiska kompetens och representerar inte sina egna länder.

Domstolen löser tvister mellan länder, inte mellan individer. Alla FN:s medlemsländer är automatiskt medlemmar av Internationella domstolen men staterna måste i förväg erkänna domstolens rätt att lösa tvister för att domstolen ska kunna ta sig an ett mål.

Det finns även en internationell brottsmålsdomstol. Denna domstol heter International Criminal Court, ICC, och kan åtala individer för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. ICC är dock inte ett FN-organ, utan en fristående domstol med en egen stadga som länder kan ansluta sig till.

Förvaltarskapsrådet

Förvaltarskapsrådet syftade till att hjälpa före detta kolonier i deras utveckling att bli självständiga stater. Rådet har inte varit aktivt sedan 1994 då det sista förvaltarskapsområdet, Palau, blev en självständig stat.

Bild 5: FN:s generalsekreterare

Generalsekreteraren är chef för sekretariatet och ansvarig inför generalförsamlingen. Men generalsekreteraren har också en viktig politisk roll att uppmärksamma viktiga frågor genom uttalanden och ställningstaganden. Han har också i uppgift att fästa säkerhetsrådets uppmärksamhet på varje omständighet som kan hota internationell fred och säkerhet. Generalsekreterare sedan 2007 är Ban Ki-moon från Sydkorea.

Bild 6: FN:s 3 pelare

Man kan säga att FN:s arbete kretsar kring tre huvudsakliga verksamhetsområden, FN:s tre pelare:

1. Fred, säkerhet och nedrustning,
 2. Utveckling och fattigdomsbekämpning
 3. Mänskliga rättigheter
-

Bild 7: Fred säkerhet och nedrustning

Att upprätthålla fred och säkerhet är en av FN:s huvuduppgifter. Vilka åtgärder som finns för att göra detta och vem som kan besluta om dem finns beskrivet i kapitel VI och VII i FN-stadgan.

I kapitel VI beskrivs åtgärder som genomförs i samråd med parterna med mål att nå en fredlig lösning av konflikten. Dessa kan t ex vara förhandlingar, undersökningar eller medling, men även fredsbevarande soldater. Trupper med kapitel VI-mandat har oftast i uppgift att övervaka fredsavtal. De ska inte gå in i konflikten, utan får främst använda våld för att försvara sig själva.

I kapitel VII beskrivs åtgärder som kan användas när en fredlig lösning på konflikten är omöjlig. Det kan t ex vara ekonomiska blockader, embargon och sanktioner eller fredsframtvängande militära ingripanden. Trupp utsänd med kapitel VII-mandat har mandat att vara aktiva i konflikten och med hjälp av militära medel tvinga fram en lösning på konflikten.

I FN har statssuveräniteten en stark roll. Statssuveränitet är tanken att varje stat själv och utan inblandning ska kunna bestämma över det som sker inom dess gränser. Därför har FN ofta haft svårt att hantera inomstatliga konflikter, och inom FN finns en ständigt pågående diskussion om hur man ska agera i interna konflikter där civila utsätts för stort lidande. Den senaste utvecklingen är principen *Skyldighet att skydda*, som antogs på världstoppmötet 2005. Den innebär att stater har en skyldighet att skydda sin befolkning från folkmord, etnisk rensning, krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten. Världssamfundet, genom FN, ska hjälpa till med detta om staten ber om det. Om en stat inte vill eller klarar att skydda sin befolkning har världssamfundet ett ansvar att ingripa. Principen har använts i bl a Kenya, Elfenbenskusten och Libyen och diskuteras ofta i samband med Syrien.

FN:s fredarbete handlar också om nedrustningsfrågor. I begreppet nedrustning ingår t ex nedrustning av antalet kärnvapen i världen, arbetet mot minor och klustervapen, bekämpning av illegal vapenhandel och att avvärpa soldater och minska mängden vapen i omlopp i ett samhälle som en del av fredsprocesser.

Bild 8: Utveckling och fattigdomsbekämpning

På många områden går utvecklingen i världen framåt. Men det går inte tillräckligt fort och utvecklingen är ojämn, både inom länder och mellan länder.

En av FN:s centrala uppgifter är att bekämpa fattigdom och främja ekonomisk och social utveckling. FN har en unik styrka och möjlighet att göra detta genom sin globala närvaro och sitt breda mandat. FN-systemet arbetar på en mängd olika sätt för att främja ekonomiska och sociala mål. En uppdelning kan göras mellan akut katastrofhjälp och långsiktigt utvecklingsarbete.

Den **akuta katastrofhjälpen** är till exempel aktuell vid naturkatastrofer och konflikter, när man behöver nå ut med hjälp på grund av en plötslig, allvarlig händelse. Sådant arbete koordineras genom OCHA. Exempel på FN-organ som kan involveras är UNHCR, som arbetar med flyktingar, UNICEF, som arbetar med barns rättigheter och WFP som distribuerar mat till nödställda.

Det **långsiktiga utvecklingsarbetet** pågår ständigt genom FN:s program och fonder, såsom UNICEF:s arbete med vaccinationer och utbildning för barn och UNFPA:s arbete med befolkningsfrågor och sexuell och reproduktiv hälsa.

Bild 9: Millenniemålen

Vid millennietoppmötet år 2000 antogs Millenniedeklarationen. Det är en överenskommelse för globalt samarbete som definierar ett antal utmaningar som mänskligheten står inför.

Millenniedeklarationen definierar de grundläggande värderingar som FN och medlemsstaterna ska arbeta efter. Kapitlet om Utveckling och fattigdomsbekämpning inleds med följande paragraf: "Vi skall göra vårt yttersta för att befria våra medmänniskor – män, kvinnor och barn – från den extrema fattigdomens elände och förnedring, som mer än en miljard människor i nuläget lever i. Vi förbinder oss att förverkliga alla rätt till utveckling och att befria hela mänskligheten från nöd."

Millenniemålen har sitt ursprung i deklARATIONEN, framför allt i kapitlet om Utveckling och fattigdomsbekämpning. Utifrån millenniedeklarationen arbetades 8 mål fram, vart och ett med olika delmål och mätbara indikatorer. Målen basår är 1990, och målen ska vara uppnådda år 2015.

Hur går det då för målen?

För flera av målen går det väldigt bra. T.ex. är det mycket mindre andel människor som lever i extrem fattigdom idag än vad det var 1990 (enligt nuvarande prognos kommer andelen ha sjunkit från 46 % år 1990 till under 16 % 2015), och andelen barn som går i grundskolan har ökat dramatiskt och är nu globalt räknat över 90 %, även om de regionala skillnaderna fortfarande är stora. Sämre går det för mål nummer 4 och 5. Barnadödligheten har minskat, men inte tillräckligt mycket, och framstegen är ojämnt fördelade över olika delar av världen. Mödrhälsan, dvs. hälsan för kvinnor i samband med graviditet och förlossning, är också fortsatt eftersatt.

Generellt kan man säga att de mål som kan uppnås med hjälp av relativt enkla insatser riktade mot individer, som till exempel bekämpning av vissa sjukdomar, går det bra för, medan mål som handlar om långsiktig politisk och samhällslig förändring, om till exempel målen som berör kvinnors situation och inflytande, går långsammare.

Det åttonde målet handlar om hur höginkomstländer kan vara med och bidra till utvecklingen i andra delar av världen. Det är det enda mål där det inte finns några mätbara indikatorer eller någon tydlig tidsfrist, något som många kritiserat, bland andra FN-förbundet.

Inför 2015 pågår en process att ersätta millenniemålen med nya mål. Dessa kommer att kallas Sustainable Development Goals (SDG:s) eller hållbarhetsmål. Vad dessa ska innehålla och hur de kommer att vara utformade diskuteras nu i stora processer inom hela världssamfundet.

Bild 10: Mänskliga rättigheter

Den tredje av FN:s huvudpelare har rubriken mänskliga rättigheter. Ambitionen är att mänskliga rättigheter, förkortat MR, ska genomsyra hela FN:s verksamhet. Det finns en viktig koppling mellan fred, utveckling och mänskliga rättigheter.

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna antogs den 10 december 1948. Den allmänna förklaringen består av 30 artiklar som gemensamt uttrycker de grundläggande och universella fri- och rättigheterna.

Artikel 1 deklarerar att alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. Detta är grundpelaren i den allmänna deklARATIONEN. Man säger också att de mänskliga rättigheterna är *universella*, de gäller alla människor, överallt, och *odelbara*, alla rättigheterna är lika viktiga.

Den allmänna förklaringen var epokgörande men inte tillräcklig eftersom den inte är juridiskt bindande för staterna. Därför arbetar FN fram konventioner, juridiskt bindande avtal, som länder sedan kan välja att ställa sig bakom. Det finns idag nio särskilt betydande konventioner för olika mänskliga rättigheter, de så kallade kärnkonventionerna. Två av dem är de grundläggande konventioner som sedan 1966 å ena sidan ska skydda de medborgerliga och politiska rättigheterna och å andra sidan de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna.

För att en stat ska vara bunden av en konvention så krävs att man skriver under och ratificerar konventionen. Det räcker alltså inte med att en konvention finns, det gäller också att så många stater som möjligt ställer sig bakom den. För att övervaka staternas efterlevnad av de nio kärnkonventionerna finns övervakningskommittéer med särskilda experter som med några års mellanrum kallar staterna till förhör i Genève.